

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2020.2.7>

Краснова Ю.А.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0001-7898-9603

Щиглов Є.О.,

аспірант кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука
Національного університету біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0000-0001-5835-3800

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ОБ'ЄКТІВ, ЩО ШКІДЛИВО ВПЛИВАЮТЬ НА СТАН НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF ACCOUNTING OF OBJECTS THAT HARMFULLY AFFECT THE STATE OF THE ENVIRONMENT IN UKRAINE

У статті розглядаються правові проблеми здійснення обліку об'єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища в Україні. Авторами встановлено, що облік об'єктів, які шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, як підвид функції екологічного обліку, є похідним від обліку речовин, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, та не має комплексного нормативно-правового регулювання.

В процесі аналізу нормативно-правових актів було з'ясовано, що залежно від кількості і типу небезпечної речовини такі об'єкти поділяються на: 1) потенційно небезпечні об'єкти та 2) об'єкти підвищеної небезпеки. Поділ на такі види об'єктів відбувається в рамках процедури ідентифікації, за результатами якої для потенційно небезпечних об'єктів вимагається розробка екологічного паспорту підприємства, а для об'єктів підвищеної небезпеки – декларація безпеки такого об'єкта.

За відповідності об'єктів названим видам здійснюється спостереження за якісними і кількісними параметрами їхнього стану в рамках здійснення спеціального моніторингу таких об'єктів.

Авторами також з'ясовано, що в рамках здійснення обліку об'єктів, які шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, сьогодні ведуться такі реєстраційні бази, як: Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів, Державний реєстр об'єктів підвищеної небезпеки, Державний реєстр суб'єктів господарювання, які здійснюють приймання та/або розбирання транспортних засобів, що утилізуються, Державний кадастр сховищ радіоактивних відходів, Реєстр об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів та Реєстр місць видалення відходів. У разі настання надзвичайних ситуацій на таких об'єктах Державною службою України з надзвичайних ситуацій ведеться також облік таких надзвичайних ситуацій.

Піднімається питання про необхідність прийняття єдиного комплексного нормативно-правового акту, присвяченого питанням екологічного обліку.

Ключові слова: екологічний облік, облік об'єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, реєстр, кадастр, правове регулювання.

The article considers the legal problems of accounting for objects that adversely affect the state of the environment in Ukraine. The authors found that the accounting of objects that adversely affect the state of the environment, as a subtype of the function of ecological accounting, is derived from the accounting of substances that adversely affect the state of the environment and has no comprehensive regulation.

During the analysis of regulatory legal acts, it was found that, depending on the amount and type of hazardous substance, such objects are divided into: 1) potentially hazardous objects and 2) objects of increased danger. The division into the following types of objects occurs within the framework of the identification procedure, according to the results of which, for potentially hazardous objects, the development of an environmental passport of the enterprise is required, and for objects of increased danger – a safety declaration of such an object. The compliance of objects with the named types is monitored for the qualitative and quantitative parameters of their state within the framework of special monitoring of such objects.

The authors also found that, as part of the accounting of objects that adversely affect the state of the environment, currently there are such registration databases: State Register of Potentially Dangerous Objects, State Register of

High-Risk Objects, State Register of Sub economic cadastral and radioactive waste storage facilities, the Register of Waste Generation, Treatment and Utilization Facilities and the Register of Waste Disposal Sites. In case of emergencies at such facilities, the State Emergency Service of Ukraine also records such emergencies.

The question arises about the need to adopt a single comprehensive legal act on environmental accounting.

Key words: ecological accounting; accounting for objects that adversely affect the state of the environment; register; cadasters; legal regulation.

Постановка проблеми. За останні роки посилення впливу діяльності людини на стан навколишнього природного середовища наочно продемонструвало, що екологічні витрати процесу розвитку вже не можна просто ігнорувати і що для їх оцінки та регулювання слід використовувати спеціальні інструменти.

Крім того, розширення доступу до інформації призвело до того, що дані про стан навколишнього середовища стають все більш затребувані як політиками, так і пересічними громадянами, а це зумовлює потребу в більш ефективному регулюванні екологічної діяльності через виведення на новий щабель функції екологічного обліку.

Стан наукового дослідження проблеми. В українській еколого-правовій науці такий облік визначається як облік у галузі навколишнього природного середовища, який включає в себе облік природних ресурсів та облік об'єктів і речовин, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища [1, с. 231–232].

Однак якщо питання обліку природних ресурсів в еколого-правовій науці були об'єктами наукових досліджень [2; 3; 4], то питання правового регулювання обліку об'єктів і речовин, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища в Україні, ще не отримали належної наукової уваги.

В зв'язку з цим **метою** цього наукового дослідження є аналіз одного із аспектів окресленої тематики – правового регулювання обліку об'єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища в Україні.

Виклад основного матеріалу. Сучасне законодавство визначає два види об'єктів, що впливають на стан довкілля – потенційно небезпечні об'єкти та об'єкти підвищеної небезпеки. Для їх розмежування на підприємствах проводиться процедура ідентифікації (аналіз структури об'єктів господарської діяльності та характеру їх функціонування для встановлення факту наявності або відсутності джерел небезпеки, які за певних обставин можуть ініціювати виникнення надзвичайних ситуацій, а також визначення рівнів можливих надзвичайних ситуацій).

У процесі ідентифікації розглядаються і враховуються внутрішні та зовнішні чинники небезпеки. Внутрішні чинники небезпеки характеризують небезпечність будов, споруд, обладнання, технологічних процесів об'єкта господарської діяльності та речовин, що виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються на його території.

Зовнішні чинники небезпеки безпосередньо не пов'язані з функціонуванням об'єкта господарської діяльності, але можуть ініціювати виникнення надзвичайної ситуації на ньому та негативно впливати на її розвиток (природні явища та аварії на об'єктах, які розташовані поблизу).

Органи виконавчої влади, які відповідають за безпечне функціонування потенційно небезпечних об'єктів, територіальні та місцеві органи державного нагляду у сфері цивільного захисту відповідно до своїх повноважень встановлюють терміни проведення ідентифікації та вживають заходів щодо забезпечення своєчасності та повноти проведення ідентифікації.

Ідентифікацію проводять відповідальні особи об'єктів господарської діяльності. Такі особи узгоджують результати ідентифікації з місцевими органами державного нагляду у сфері цивільного захисту шляхом підготовки відповідного Повідомлення про результати ідентифікації щодо визначення рівня небезпеки.

Сама процедура ідентифікації здійснюється за такими етапами:

- вибір кодів надзвичайних ситуацій, виникнення яких можливе на об'єкті господарської діяльності;
- аналіз показників ознак надзвичайних ситуацій, вибраних на попередньому етапі, та визначення їх порогових значень з використанням Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій, затверджених наказом МНС України від 12 грудня 2012 р. № 1400;
- виявлення за результатами аналізу джерел небезпеки, які за певних умов (аварії, порушення режиму експлуатації, виникнення природних небезпечних явищ тощо) можуть стати причиною виникнення надзвичайних ситуацій (для цього використовується Перелік основних джерел небезпеки, які притаманні потенційно небезпечним об'єктам);
- визначення видів небезпеки для кожного з виявлених джерел небезпеки;
- визначення переліку небезпечних речовин, що використовуються на об'єкті господарської діяльності, їх кількості та класу небезпеки за допомогою нормативних документів у сфері визначення небезпечних речовин;
- оцінка на підставі отриманих даних зони поширення надзвичайних ситуацій, які можуть ініціювати кожне з виявлених джерел небезпеки за допомогою Методики прогнозування наслідків вилливу (викиду) небезпечних хімічних речовин під час аварій на промислових об'єктах і транспорті, затвердженої

наказом МНС України, Мінагрополітики України, Мінекономіки України, Мінприроди України від 27 березня 2001 р. № 73/82/64/122;

- оцінка можливих наслідків надзвичайних ситуацій для кожного з джерел небезпеки (кількість загиблих, постраждалих, тих, яким порушено умови життєдіяльності, матеріальні збитки) з використанням Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2002 р. № 175;

- встановлення максимально можливих рівнів надзвичайних ситуацій для кожного з джерел небезпеки згідно з Класифікацією надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями;

- визначення державних (галузевих) реєстрів (кадастрів), в яких зареєстровано або необхідно зареєструвати об'єкт господарської діяльності з використанням Переліку затверджених державних (галузевих) реєстрів України для обліку небезпечних об'єктів;

- визначення відповідності об'єкта діючим нормативно-правовим актам у сфері визначення небезпечних об'єктів.

Під час визначення самих об'єктів ідентифікації уповноважені суб'єкти використовують: Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, затверджений Законом України «Про оцінку впливу на довкілля»; Перелік особливо небезпечних підприємств, припинення діяльності яких потребує проведення спеціальних заходів щодо запобігання заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, майну, спорудам, навколишньому природному середовищу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 339; Перелік суб'єктів господарювання, галузей та окремих територій, які підлягають постійному та обов'язковому аварійно-рятувальному обслуговуванню на договірній основі, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 р. № 763.

Для виявлення на об'єкті джерел небезпеки використовують Перелік основних джерел небезпеки, які притаманні потенційно небезпечним об'єктам, складений з урахуванням постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 956 «Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки» та Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, визначеного постановою Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1107.

Ще однією групою нормативних актів, за якими визначається ступінь небезпечності об'єктів, є прийняті постановами Кабінету Міністрів України критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, зокрема: у сфері

охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією [5], у сфері охорони праці, промислової безпеки, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення [6], у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення [7], за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритих системах [8] тощо.

За результатами такої ідентифікації можуть бути виявлені об'єкти потенційної та підвищеної небезпеки.

Відповідно до наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 23 лютого 2006 р. № 98 «Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об'єктів» потенційно небезпечний об'єкт – це об'єкт, на якому можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, біологічні препарати, а також інші об'єкти, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії.

Об'єкт господарської діяльності визнається потенційно небезпечним за умови наявності у його складі хоча б одного джерела небезпеки, здатного ініціювати надзвичайну ситуацію місцевого, регіонального або державного рівнів, де джерело небезпеки – це технологічний об'єкт (устаткування, агрегат тощо), який за певних обставин (аварія, порушення технологічного регламенту тощо) може спричинити надзвичайну ситуацію (наказ МНС України від 18 грудня 2000 р. № 338 «Про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів»).

На підставі узагальнених результатів проведення ідентифікації місцеві органи державного нагляду у сфері цивільного захисту формують та щорічно уточнюють переліки потенційно небезпечних об'єктів підвідомчої території.

Об'єкти господарської діяльності, які за результатами ідентифікації визнані потенційно небезпечними, підлягають обліку територіальними і місцевими органами Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Зокрема, ще з 2002 року Державною службою України з надзвичайних ситуацій на підставі Класифікатора потенційно небезпечних об'єктів [9] ведеться Державний реєстр таких об'єктів.

Такий облік базується на даних, отриманих з *екологічного паспорту потенційно небезпечних об'єктів*, який передбачений наказом МНС України від 18 грудня 2000 р. № 338 «Про затвердження Положення про паспортизацію потенційно небезпечних

об'єктів». Згідно з даним нормативно-правовим актом вимоги такої паспортизації поширюються на стаціонарні об'єкти. Водночас вони не поширюються на транспортні засоби, які перевозять небезпечні речовини рухомим складом залізничного транспорту, суднами, плавзасобами морського та річкового транспорту, літаками, іншими повітряними транспортними засобами та автомобільним транспортом.

Паспортизація таких об'єктів проводиться один раз на п'ять років.

Зведений перелік потенційно небезпечних об'єктів подається Головним управлінням планування та дій у надзвичайних ситуаціях ДСНС України на підставі переліків потенційно небезпечних об'єктів Автономної Республіки Крим та управліннями областей України, затверджених на засіданнях комісій з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій обласних державних адміністрацій, – Науково-дослідному, проектно-конструкторському та технологічному інституту мікрографії (НДІ мікрографії) Державного департаменту страхового фонду документації.

Розсилання форм паспортів потенційно небезпечних об'єктів та оброблення інформаційних даних паспортів здійснює НДІ мікрографії Державного департаменту страхового фонду документації.

З урахуванням особливостей експлуатації підземних або інших специфічних об'єктів НДІ мікрографії має право розробляти окремі форми паспортів на такі об'єкти або вносити необхідні зміни до запропонованих у рамках Положення форм паспортів потенційно небезпечних об'єктів.

Адміністрація потенційно небезпечних об'єктів повинна подати на адресу НДІ мікрографії заповнену форму паспорта в тридцятиденний термін після отримання його форми.

У разі будь-яких змін у технічному стані або у виробничій діяльності потенційно небезпечного об'єкта, які призведуть до зменшення або збільшення його потенційної небезпеки і вплинуть на показники його паспорта, адміністрація такого об'єкту зобов'язана повідомити про це НДІ мікрографії у письмовій формі, а також внести зміни до паспорта потенційно небезпечного об'єкта в десятиденний термін.

Інформаційні дані паспорта потенційно небезпечного об'єкта, а також їх зміни формуються фахівцями об'єктів (підприємств) в обсязі, передбаченому формою паспорта, та затверджуються його керівником.

Територіальні органи управління з питань надзвичайних ситуацій згідно з чинним законодавством мають право перевіряти обсяг, достовірність та своєчасність інформації, поданої в паспорті такого об'єкту.

Керівник потенційно небезпечного об'єкту згідно із чинним законодавством несе особисту

відповідальність за несвоєчасність подання паспорта та змін до нього, неповний обсяг інформації та подання недостовірної інформації.

У разі ж наявності або використання промисловими підприємствами гідротехнічних споруд або систем гідравлічного вилучення та складування промислових відходів останні зобов'язані розробляти екологічні паспорти й для таких об'єктів, що передбачено Наказом Державного комітету України у справах містобудування і архітектури від 19 грудня 1995 р. № 252 «Про затвердження Методики обстеження і паспортизації гідротехнічних споруд систем гідравлічного вилучення та складування промислових відходів». Відповідно до даної Методики основними цілями паспортизації хвостосховищ та шламосховищ є: 1) створення державної системи обліку та моніторингового контролю за станом екологічно небезпечних об'єктів, до яких належать хвостосховища; 2) створення системи зниження небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій під час експлуатації хвостосховищ та їх консервації (закритті); 3) захист населення та навколишнього природного середовища від наслідків експлуатації хвостосховищ.

Паспортизації підлягають хвостосховища та шламосховища всіх відомств і підприємств незалежно від форм власності, що утворилися як наслідок механічного та гідравлічного транспортування відходів виробництва, за формою, яка викладена в документі Паспорті і виконується відповідно до Методики. Така паспортизація виконується за рахунок підприємства за угодою між керівниками підприємств та інститутами Мінрегіонбуд України, які виконують територіальні функції у цій галузі, а також спеціалізованими організаціями, що мають ліцензію на вид діяльності, пов'язаний з науковими дослідженнями і проектуванням цих споруд, відповідну лабораторну базу і спеціалістів відповідної кваліфікації.

За відсутністю вірогідних даних для заповнення Паспорта підприємство – замовник (власник хвостосховища, шламосховища) за рахунок власних коштів проводить його обстеження, залучаючи до цього спеціалізовані підприємства на договірних засадах. Результати обстеження та інші матеріали, пов'язані з наслідками аварії, які подаються комісією, розглядаються адміністративними органами, що створили комісію. За результатами розгляду приймається рішення, що є обов'язковим для підприємства – власника хвостосховища, незалежно від відомчої належності. Це рішення надсилається обласним управлінням Мінприроди України тощо.

Об'єкти потенційної небезпеки після їх паспортизації, відповідно до ст. 24 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», підлягають обліку шляхом проведення їх державної реєстрації.

Державний реєстр потенційно небезпечних об'єктів є автоматизованою інформаційно-довідковою системою обліку та обробки інформації щодо потенційно небезпечних об'єктів і здійснюється відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 року № 1288. Такий реєстр створюється з метою державного обліку потенційно небезпечних об'єктів та інформаційного забезпечення процесів підготовки управлінських рішень і виконання зобов'язань України згідно з міжнародними договорами щодо запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, у тому числі транскордонного характеру, пов'язаних з функціонуванням небезпечних об'єктів.

Крім того, такі об'єкти можуть підлягати й обліку як об'єкти, що забруднюють атмосферне повітря, відповідно до ст. 31 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» та постанови Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2001 р. № 1655 «Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря».

Розвиток Державного реєстру потенційно небезпечних об'єктів та його ефективного використання забезпечує інформаційна підсистема моніторингу стану потенційно небезпечних об'єктів, яка ґрунтується на принципах максимального використання існуючих організаційних структур суб'єктів моніторингу потенційно небезпечних об'єктів та єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру і сумісності технічного, інформаційного і програмного забезпечення суб'єктів моніторингу, що використовуються ними для виконання завдань *моніторингу потенційно небезпечних об'єктів*. Згідно з Наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 6 листопада 2003 р. № 425 «Про затвердження Положення про моніторинг потенційно небезпечних об'єктів» метою моніторингу потенційно небезпечних об'єктів є отримання даних про поточний стан потенційно небезпечних об'єктів та актуалізація інформації, що міститься у базі даних Державного реєстру потенційно небезпечних об'єктів для запобігання надзвичайним ситуаціям та мінімізації їх наслідків.

Моніторинг потенційно небезпечних об'єктів передбачає спостереження за якісними і кількісними параметрами стану потенційно небезпечних об'єктів, збирання, оброблення, передавання та збереження інформації про стан потенційно небезпечних об'єктів.

Якщо ж під час проведення процедури ідентифікації буде виявлено *об'єкт підвищеної небезпеки*, власники або користувачі таких об'єктів мають діяти відповідно до Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 р. та постанови Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. № 956

«Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки», де об'єкт підвищеної небезпеки – це об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру.

На підставі вищезазначених документів суб'єкт господарської діяльності за встановленою формою складає повідомлення про результати ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки, самостійно або за допомогою іншого суб'єкта господарської діяльності, який має відповідні дозвільні документи на проведення відповідних видів робіт, і надсилає його у двотижневий термін відповідним територіальним органам Держпраці України, ДСНС України, Держекоінспекції України, Держпродспоживслужби України, Держархбудінспекції України, а також відповідній місцевій держадміністрації або виконавчому органу місцевої ради. Форма повідомлення про результати ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки знаходиться на сайті Держгірпромнагляду України, також дану форму можна взяти в територіальних органах Держпраці України.

Місцеві держадміністрації або виконавчі органи місцевих рад повинні протягом 30 днів після отримання повідомлення публікувати відомості про об'єкти підвищеної небезпеки в регіональних друкованих засобах масової інформації. У разі зміни умов виробництва, номенклатури небезпечних речовин або їх кількості суб'єкт господарської діяльності, у власності або користуванні якого є об'єкти підвищеної небезпеки, проводить у шестимісячний термін їх повторну ідентифікацію. У разі проведення повторної ідентифікації суб'єкт господарської діяльності повідомляє у двотижневий термін уповноважені органи про зміни порівняно з попередньою ідентифікацією.

Результати ідентифікації та розрахунки, на підставі яких вона проводилася, зберігаються суб'єктом господарської діяльності впродовж 25 років.

Державний реєстр об'єктів підвищеної небезпеки веде Держпраці та Міноборони (об'єктів підвищеної небезпеки військового призначення).

Включення об'єкта підвищеної небезпеки до Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки здійснюється протягом 30 робочих днів після подання суб'єктом господарювання до територіального органу Держпраці повідомлення про результати ідентифікації.

У разі надання суб'єктом господарювання неповної інформації про результати ідентифікації, що передбачена повідомленням форми ОПН-І, Держпраці письмово повідомляє про це суб'єкта

господарювання. Реєстрація об'єкта підвищеної небезпеки проводиться протягом 30 робочих днів після надання суб'єктом господарювання необхідних матеріалів.

Територіальний орган Держпраці не пізніше ніж через десять робочих днів після реєстрації об'єкта підвищеної небезпеки письмово повідомляє суб'єктові господарювання про включення такого об'єкта до Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки.

До обов'язку суб'єкта господарювання в цьому разі входить письмове повідомлення про включення об'єкта підвищеної небезпеки до Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки інших уповноважених органів (територіальні органи Держгірпромнагляду України, ДСНС України, Держекоінспекції України, державної санітарно-епідеміологічної служби, Держархбудінспекції України, а також відповідні місцеві держадміністрації або виконавчі органи місцевої ради).

У разі коли за результатами ідентифікації об'єкти не віднесено до об'єктів підвищеної небезпеки, територіальний орган Держпраці надсилає суб'єктові господарювання інформацію про результати ідентифікації.

Держпраці публікує до 1 березня поточного року в загальнодержавних друкованих засобах масової інформації дані про об'єкти підвищеної небезпеки, включені до Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки станом на 31 грудня попереднього року.

Цей орган розміщує та постійно оновлює електронну версію відомостей про об'єкти підвищеної небезпеки згідно з додатком 4 на власному веб-сайті у мережі Інтернет відповідно до Порядку оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади.

Інформація про об'єкти підвищеної небезпеки військового призначення оприлюднюється Міністерством з урахуванням вимог відповідних нормативно-правових актів.

Виключення об'єкта підвищеної небезпеки з Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки здійснюється за рішенням територіального органу Держпраці на підставі звернення та усіх необхідних документів, які подаються суб'єктом господарювання до територіальних органів Держпраці, у разі: а) проведення змін, що призвели до зменшення на об'єкті підвищеної небезпеки сумарної маси небезпечних речовин порівняно з найменшим нормативом порогової маси відповідно до нормативів порогових мас; б) ліквідації або виведення з експлуатації (списання з балансу) об'єкта підвищеної небезпеки.

Про прийняте рішення територіальний орган Держпраці повідомляє суб'єкта господарювання письмово протягом 30 днів після одержання відповідного звернення. У разі відмови щодо виключення

об'єкта підвищеної небезпеки з Державного реєстру об'єктів підвищеної небезпеки суб'єкту господарювання надається обґрунтована відповідь.

Суб'єкти господарювання несуть відповідальність згідно із законодавством за своєчасне, повне і достовірне проведення ідентифікації об'єктів підвищеної небезпеки.

Після того, як під час ідентифікації буде виявлено об'єкт підвищеної небезпеки, суб'єкт господарювання зобов'язаний розпочати *розробку та реєстрацію декларації безпеки* щодо нього [10, с. 16–19; 11, с. 280–286], яка спрямована на розроблення заходів щодо попередження екологічного ризику, які складають її зміст.

Розробка декларації безпеки здійснюється власниками об'єктів підвищеної небезпеки відповідно до вимог чинного законодавства та ратифікованих міжнародних конвенцій і договорів.

Законодавством дозволяється в цій сфері укладення, в разі необхідності, власниками об'єктів підвищеної небезпеки угод з організаціями та установами науково-технічного профілю на проведення дослідження, обстеження, експертизи об'єкта небезпеки та декларації безпеки, у якій зазначаються умови функціонування об'єкта небезпеки, особливості основних видів діяльності, їхнього характеру та можливих джерел екологічного ризику, використання небезпечних речовин та їхні фізичні, хімічні, токсичні характеристики, можливі загрози для людей і довкілля в нормальних, а також аварійних обставинах, аналіз та оцінювання ризику, способи його відвернення, заходи щодо захисту і реагування, спрямовані на обмеження наслідків можливих аварій та інших надзвичайних екологічних ситуацій, відомості про систему управління й контролю за об'єктами підвищеної небезпеки.

Крім того, законодавством України передбачається, що декларація безпеки повинна розроблятися самостійно суб'єктом господарювання, у власності чи користуванні якого є хоча б один об'єкт підвищеної небезпеки, або на основі договору із науково-технічним центром, який підпорядкований Держгірпромнагляду України і має ліцензію на проведення експертизи безпеки промислових підприємств.

Крім цих обов'язків, суб'єкти господарювання повинні передати копію декларації до відповідних органів з метою перевірок ними додержання умов, визначених у декларації, у процесі здійснення господарської діяльності.

Декларація безпеки разом з позитивним висновком оцінки впливу на довкілля подається відповідним територіальним органам Державної служби України з питань праці (військових об'єктів – Міністерство оборони України); Державної служби з надзвичайних ситуацій України; Державної екологічної інспекції України; Державної архітектурно-будівельної інспекції України а також відповідній місцевій

держадміністрації або виконавчому органу місцевої ради для обліку, реєстрації та подальшого моніторингу за станом об'єкту.

Більш детальний аналіз процедур декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки проведений в дисертаційній роботі О.В. Москаленко [12].

Після погодження відповідними службами декларації безпеки об'єкта підвищеної небезпеки останній підлягає державній реєстрації у Державному реєстрі об'єктів підвищеної небезпеки (постанова Кабінету Міністрів України «Про ідентифікацію та декларування об'єктів підвищеної небезпеки»), а також, залежно від виду небезпеки, в: Державному реєстрі суб'єктів господарювання, які здійснюють приймання та/або розбирання транспортних засобів, що утилізуються, Державному реєстрі джерел іонізуючого випромінювання, Державному реєстрі радіоактивних відходів, Державному кадастрі сховищ радіоактивних відходів, Реєстрі об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів або в Реєстрі місць видалення відходів.

У разі настання надзвичайних ситуацій на таких об'єктах Державною службою України з надзвичайних ситуацій ведеться також облік таких надзвичайних ситуацій, що передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2013 року № 738 «Про затвердження Порядку ведення обліку надзвичайних ситуацій», наказами Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 12 червня 2013 року № 403 «Про оперативне інформування в системі ДСНС України» та від 14 листопада 2013 року № 698 «Про впорядкування ведення обліку надзвичайних ситуацій».

Настання надзвичайних ситуацій на об'єктах, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, як і перевищення нормативів ГДК, ГДВ, ГДС, ГДР, є ознакою порушення облікових умов діяльності суб'єкта господарювання і підставою для притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Водночас слід відмітити, що сучасним законодавством не передбачено безпосередньої правової норми, відповідно до якої особи, які порушили законодавство про облік об'єктів та речовин, що шкідливо впливають на довкілля, можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності.

На нашу думку, адміністративна відповідальність у цій сфері може бути застосована за такі правопорушення, передбачені Кодексом України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року, як: порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання недостовірної звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів (ст. 82-1 Кодексу); приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за

запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82-3); порушення порядку обліку придбання та експлуатації хімічних джерел струму або порядку обліку накопичення відпрацьованих хімічних джерел струму та передачі їх на утилізацію (ст. 82-7); відмова від надання чи несвоєчасне надання екологічної інформації (ст. 91-4).

Відповідно до норм Кримінального Кодексу України від 5 квітня 2001 року кримінальна відповідальність суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана із шкідливим впливом на довкілля, може застосовуватися за приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини, і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою (ст. 238 Кодексу) тощо.

Водночас, відповідно до ст. 246 Господарського кодексу України, здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля, забороняється. У разі здійснення господарської діяльності з порушенням екологічних вимог діяльність суб'єкта господарювання може бути обмежена або зупинена Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, а також іншими уповноваженими органами в порядку, встановленому законом. Підстави і порядок такого обмеження та зупинення діяльності суб'єктів господарювання, а також повноваження уповноважених органів приймати відповідні рішення встановлюються законом.

Згідно з ч. 2 ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» припинення діяльності, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав, виступає однією з гарантій екологічних прав громадян, яка забезпечується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Довгий час припинення господарської діяльності з таких підстав регулювалося постановою Верховної Ради України від 29 жовтня 1992 року «Про затвердження Порядку обмеження, тимчасової заборони (призупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища», а також наказом Міністерства

охорони навколишнього природного середовища від 10 вересня 2008 року № 464 «Про затвердження Порядку організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства», які вже втратили чинність у зв'язку з невідповідністю їхніх положень законодавству про дозвільну систему [13].

Висновки. Таким чином, сьогодні єдиним можливим варіантом припинення господарської діяльності, яка завдає шкоди навколишньому природному середовищу, є судовий порядок.

Резюмуючи проведений аналіз обліку об'єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища, доходимо висновку, що як і в обліку шкідливих речовин тут застосовується надзвичайно велика кількість нормативно-правових актів, якими закріплюються спеціальні права та обов'язки як органів державної виконавчої влади, так і самих суб'єктів господарювання в окресленій сфері. Зручність та вміння орієнтуватися в них – доволі складна робота для практики їх реалізації.

У такому разі погоджуємося з позицією О.А. Тригуба, який у своєму дисертаційному дослідженні [14, с. 100] робить такий висновок: «На теперішній час такий облік за формою та змістом не задовольняє потреб управління у сфері поводження з відходами (*вважаємо, що у сфері екологічного обліку в цілому!*), що передусім зумовлено неналежним правовим регулюванням відносин, які складаються у зв'язку з його здійсненням. Незадовільний стан цього регулювання визнано однією з головних перешкод у виконанні Україною «Порядку денного XXI століття» [15].

Зважаючи на характер недоліків, названий державний облік потребує вдосконалення за такими напрямками: 1) систематизація обліку та усунення його фрагментарності; 2) поєднання в межах спеціальних облікових систем усіх рівнів державного обліку з відображенням ситуації у сфері поводження з шкідливими речовинами та об'єктами впливу на довкілля в різних масштабах (місцевому, регіональному, національному).

Список використаних джерел:

1. Малишева Н.Р. «Державний облік об'єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього природного середовища.» В *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Т. 14: Екологічне право. Харків : Право. 2018. С. 231-234.
2. Гоштинар С.Л. Правове регулювання ведення державного земельного кадастру в Україні: автореферат дис...канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національний аграрний університет. Київ, 2008. 20 с.
3. Яремак З.В. Правове регулювання ведення державних кадастрів природних ресурсів: автореферат дис...канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2009. 20 с.
4. Боровицька А.Г. Правове регулювання ведення державного водного кадастру України: автореферат дис...канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с.
5. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів Державною екологічною інспекцією: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2019-%D0%BF>.
6. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) за додержанням законодавства у сферах охорони праці, промислової безпеки, гігієни праці, поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, зайнятості населення, зайнятості та працевлаштування осіб з інвалідністю, заходів державного гірничого нагляду Державною службою з питань праці: постанова Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 р. № 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2019-%D0%BF>.
7. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 р. № 1164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2018-%D0%BF>.
8. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованих організмів у відкритих системах Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2019 р. № 198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-2019-%D0%BF>.
9. Класифікатор потенційно небезпечних об'єктів. URL: https://www.dsns.gov.ua/UserFiles/File/2009/12_03_09_Klass_PNO.pdf.
10. Краснова Ю.А. Науково-правові питання визначення поняття «декларації безпеки» та її відмежування від сертифікації відповідності, заяви про екологічні наслідки діяльності та екологічного паспорту підприємства в екологічному праві. *Теорія і практика застосування чинного вітчизняного та міжнародного законодавства в сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.; у 3-х ч.* (м. Одеса, Україна, 12-13 лютого 2011 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2011. Ч. 2. С. 16–19.

11. Краснова Ю.А. Особливості правовідносин у сфері декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки. *Закарпатські правові читання: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів (м. Ужгород, 28-29 квітня 2011 р.)* / за заг. ред. Ф.Г. Ващука, П.А. Трачука. Ужгород: Редакційно-видавничий центр ЗакДУ, 2011. Т II. С. 280–286.
12. Москаленко О.В. Правові аспекти декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки: дис...канд. юрид. наук: 12.00.06 / Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ, 2013. 190 с.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо скорочення кількості документів дозвільного характеру: Закон України від 09.04.2014 р. № 1193-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 23. Ст. 873.
14. Трегуб О.А. Правове забезпечення поводження з відходами: дис...канд. юрид. наук: 12.00.06 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2018. 258 с.
15. Стан виконання в Україні положень «Порядку денного на XXI століття» (2002-2012) / за ред. Руденко Л.Г. Київ : Академперіодика, 2014. 359 с.